

با عاشار نارمنبايهۆ

اسر اندى

بله خالق باسپاسى

با عاشار نارنبايهۆ

اسر اندی

(رومان)

بله حالق باسپاسی

图书在版编目 (C I P) 数据

收养:哈萨克文/巴合阿什尔著.一奎屯:伊犁人民出版社,2007.7
ISBN 978-7-5425-0941-3

I.收… II.巴… III.长篇小说—中国—当代—哈萨克语(中国少数民族语言) IV.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 108603 号

策 划: 居马哈力
责任编辑: 赛力克
责任校对: 赛力克
封面设计: 陈 文

收 养 (哈文)
巴合阿什尔 著

伊犁人民出版社出版发行
(奎屯市北京西路 28 号 邮政编码 833200)
新疆新华书店经销
乌鲁木齐大金马印务有限责任公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 7 印张
2007 年 9 月第 1 版 2007 年 9 月第 1 次印刷
印数:1—2000 册

ISBN 978-7-5425-0941-3
定价:10.00 元

جوبالاۋشى: جۇمالىي *اناپيا ۇلى
جاۋاپتى رەداكتور: سەرىك قاۋىمباي ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: سەرىك قاۋىمباي ۇلى
مۇقابسىن جوبالاعان: چىن ۋىن

اسىراندى

بىلە ھالىق باسپاسى باستىرىپ تاراتتى
(كۈيتىڭ قالاسى بېيجىڭ باتىس كوشەسى 28-اۋلا)
پوچتا *نومۇرى: 833200
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۈكەنىدە ساتىلدى
*ۋىرەمچى داجىڭما باسپا شەكتى جاۋاپكەرشلىك سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورماتى: 850×1168 1/32 باسپا تاباعى: 7
2007-جىل 9-اي 1-باسپاسى 2007-جىل 9-اي 1-باسىلۋى
تىراجى: 1-2000

ISBN 978-7-5425-0941-3

باغاسى: 10.00 يۋان

جامان مالدى اسىراساڭ ئۆزىڭدى ماي ەتەدى،
جامان ادامدى اسىراساڭ ئۆزى-مۇرنىڭدى قان ەتەدى.
(خالق ماقالى)

تۇعان جەردىڭ تورقاداي تۇپىراعى قاشان دا سىتىق. شىن
ساعىنىش قوزداغاندا ونىڭ ءاربىر بۇتا-بۇرگەنىنە دەيىن كوزىڭە
وتتاي سىتىق باسىلادى. باسقان باس تارتىپ جەرسەڭ دە تۇعان
جەردەن جەرىمەيسىڭ. ويتكەنى، ول تىرلىگىڭدە تاپتاۋىڭا
كونىپ، كوز جۇمعاندا مىسقالى مىڭ دىلدالىك التىن
سۇيەگىڭدى جىركەنبەي قورمال قۇشاعىنا قىسىپ جاتادى.
«تىرمەنىڭ تاسىنداى دوڭگەلەنگەن دۇنيە-اي» دەگەندەي
اۋمالى-توكپەلى، قۇبىلمالى دۇنيەنىڭ كۇيەڭ-سۇيەڭ تەكە
تىرەسىنەن شىعا الماي ءجۇرىپ، ءور تەكەسكە جولمى
تۇسپەگەنىنە تابانى تايىقتاعان ءبىر قانشا جىلدىڭ ءجوزى بولا
كەتپتى. تانىس ماڭ، تالعار شىڭدار، ماڭعاز تاۋلار ماڭقىا كوز
تۇنتادى. تالاي-تالاي بۇلدىرگەن تەرىپ، بۇدەنەسىن قۇعان
قۇتتى مەكەن جۇرگەن جەرلەر كوڭىلدى جەلىكتىرىپ سولبىر
شاقتىڭ ءتاتتى ەلەسىن الدىڭا كۈلدەنەڭ تارتادى. راس، مىنا
باتپاقتى بۇلاقتان وتە بەرگەندە ايداي ءاپپاق ەكى ارۋدىڭ
تالەگىنە قالىپ بەتمەن جەر باسقانداى بولعانمى ەسىمە تۇسە
كەتتى. بىلەكەڭنىڭ قوزى كۈرەڭ جورعاسىنا جەتە الماي
دالاقىپ كەلە جاتقانمىدا اياق استىنان ءدال وسى ارادا كەز
كەلگەن ەكى بويىچەتكەن مەن جاس كەلىنشەك، مەنى يتكە
ۇقساتىپ ايتاقتاپ قالعانى بار. اڭعالدىعىمىنان العاش رەت
جىگىتتىك نامىسىما داق تۇسكەن باتپاقتى بۇلاق ۇمىتىلماستاي
ەسىمدە قالىپ قويىپتى. سولبىر كەلمەسكە كەتكەن كەشىرمەلەر
كوڭىل كەتىلىپ وزەگىمە وت تۇتانىپ كەلە جاتقان
كوزالدىمداعى بوگدە ءبىر قۇبىلىس، اشىنا جىلاعالان اشتى داۋىس

ويىمدى بۇزىپ جىبەردى. الدىدا اۋدەم جەردە ءبىر ادام اۋىپ
 ءتۇسىپ قالغان قابىن كوتەرە الماي، ارسى-كۇرسى الەكتەنىپ
 جاتىر. زور كەلگەندە كولىگىن جىلانا بوقتاپ بايا-شايا بولادى.
 «اپەكەم مەن جەزدەم ساي» دەگەندەي مۇرىندىعى ءبىرقانشا
 جەردەن جىرىلىپ، توقتاماعان قىتار قارا وگىزدىڭ ەندىگى ساۋ
 قالغان ۇستىڭگى ەرنىن تەسىپ بۇيدا وتكىزگەن-دى. وگىز يەسى
 اۋىپ ءتۇسىپ قالغان قاپتى زورعا قالتىلداي كوتەرىپ قارا
 وگىزدىڭ قاپتالىنا اپارا بەرگەندە قاراسان كەلگىر ول ءجۇرىپ
 كەتەدى دە الگى ءالجۇاز ادام قاپپەن بىرگە قالىقتاي ۇشادى.
 قول توقپاقتاي بويىنا باپ كەلمەگەن ۇزىن سۇلىعى اياعىنىڭ
 باسنا وراالىپ قايتا-قايتا ءسۇرىنىپ قابىندادى. سولاي دا، ول
 دومالاڭداپ جىعىلىپ-ءسۇرىنىپ بالتانىڭ سابىنداي قايىڭ
 تايالقپەن قارا وگىزدى باسقا-كوزگە تۈپەلەيدى. مۇرىندىعىن جىرا
 جونەلەردەي ەكى كوزى شاراسىنان شىعا كەكجىگەن جايىل قارا
 وگىزدى سۇيرەلەپ قايتا قاپتىڭ قاسىنا اكەلەدى. ونان بۇيدانىڭ
 ءبىر ۇشىن تابانىنا باسىپ تۇرىپ مىقشىڭداپ كەپ قاپتى
 كوتەرىپ قارا وگىزدىڭ جوتاسىنا قاراي يتەرمەلەيدى.
 تەپە-تەڭدىك ساقتاي الماعان قارا وگىز قوزعالىپ كەتەدى دە،
 الگى مىسكىن قاپپەن بىرگە جەرگە ەكپەتىنەن تۇسەدى. ونان
 ونىڭ ءتوزىمى تاۋسىلدى بىلەم:

— وي، اكەڭدى قاشقىرتقان قۇ قۇداي-اي. ەندى
 كورسەتپەگەن وسى قورلىعىڭ قالدى ما. ءاي، جاۋايداعىر،
 قاراسان كەلگىر، قاسقىر جەگىر قارا ءيت-اي. سەنىڭ ماعان
 قۇپ جاراسىپ قوسىلعانىڭ-اي، — دەپ قاراعانىپ-سىلەندى.
 «تاز اشۋىن تىرنادان الپىتى» دەگەندەي قارا وگىزدى توقپاقتاپ
 اشۋىن سودان الادى.

— الدا بەيشاراي. «اشىنعان احىرەتشىل» دەگەن
 وسى-اۋ. الدە ەس قاتقان ۇلى جوق تا ءسىرا. كىمدە بولسا

جۇگىن ارتىپ بەرەيىن دە باتاسىن الايىن، — دەپ اي-شايعا قارامام جوق اتتان تۈسە قالدىم دا جارتى قاپ ۇگىتىنىڭ ءبىر بۇرىشىنان الپ ورگە كوتەرە بەرىپ الگى ادامعا كوزىم ءتۈسىپ ءون-بويىم ءدۈر ەتە ءتۈستى. قاپتىڭ ءبىر بۇرىشى دا قولمىنان سۋسىپ جەرگە ءتۈسىپ كەتتى. كوزى باعجاڭ ەتىپ ول دا مەنى تاني كەتتى. «ءۇھ» دەپ اۋىر كۇرسىندى دە سىلىق ەتىپ وتىرا كەتتى. جەلكەسىنەن باۋىزدالغان تۈيەدەي باسى كەۋدەسىنە سالىپ ماعان بەت قاراۋعا باتپادى. ونىڭ ويدا جوقتا مەنى كورىپ كوكىرەگى قارسا ايرىلا بەتمەن جەر باسقانى ءبىلىنىپ تۇر. كەشەگى قول استىندامى مايىمشا ويناتىپ ويىنا كەلگەننى سىستەتكەن ادامنىڭ الدىندا بەينە جان العىش ازىرەيىلدى كورگەندەي ءونجورعاسى ءتۈسىپ مىنانداي بەيشارا كۈيدە ۇشراسۋى جارم جاننى جالماپ كەتكەندەي جاسىپ كەتكەن-دى. ول قۇنجيا ءتۈسىپ قاسقىردىڭ اۋزىنان شىققان قان سوقتاداي مىجىلا بەردى.

قايران زامان، وتپەلى داۋرەن، كىمنىڭ باسنا تۇراقتاپ تۇرادى دەيسىڭ. ارمانداپ، اڭساپ، تالەپ-زارىعپ، ساعىنىپ كەلگەن تۇعان جەر تۇنىادا قايرانداغان شىرىك تومارداي ءبىر جەتەسىز ۇلمەن وسلايشا ءدوي دالادا جولعاستىرىپ جاندى جاستىتى. ءبىر-بىرىنە جەتە الماعان عاشىقتارداي كۈن، ءتۈندى قۇالاپ، ءتۈن كۈندى سىعالاپ وتە بەرگەن جىل تىزبەگى جۈرەگىمە ساعىنىش سارىعىن باسقان. مەن، بارشىن تارتقانمەن باسقانىڭ بارلىعى كۈنى كەشەگىدەي كۈي تانىتىپ مەن مۇندالاپ كوڭىل تولقىتادى. وزگەرمەسە وسى ءبىلىباي وزگەرمەس دەپ كەزىندە كەيىپ قالۋشى ەم. ەندى بۇگىن ونىڭ دا ءيت كەمىرگەن قۇاسىقتاي مۇجىپ، مىجىرايىپ قالغاننى كورىپ الا قىزدىم. دومالاپ جاتقان جارتى قاپ ۇگىتىنىڭ ۇستىنە گۇرس ەتىپ وتىرا كەتكەن بەيياقتى سول ءداۋىردىڭ

تسرى كۋاسى دەگەنگە قازىر باسقا ەمەس ءوزىمنىڭ سەنگىم كەلمەيدى. سولبىر شاقىتىڭ كوكەيىڭگە كەتپەستەي ورنىپ قالعان ءومىر كەشىرمەسى اياق استىنان قوزا قالىپ كوڭىل تولقىتادى. ەركىڭگە مۇڭ قابىزداتقان ەلەۋلى ىستەر ەرىكسىز جالت ەتىپ جادىڭا ورالىپ جاندى قارىدى. سونىمەن، سولبىر كوزايىم ساتتەردىڭ كەۋدەڭگە ويىناق سالعان، كەي كوكىرەگىڭگە كەزدىك كەزەگەن كەزدەرىن ويلاپ سولبىر سورتاڭدى ويدىڭ سوڭىنا شىعا الماي مالتىعاسىڭ. قان جولدا قاپىادا كەزكەلگەن مىنا قۇبىجىق قۇتىمدى قاشىردى. ءيىلبايدى وسىنشالىق جاداپ-جۇدەپ، توزىپ توزاڭ شىعادى دەگەن ەش قىيالىمدا جوق. مەن ەندى ونى تابالاالى تۇرماعاننان كەيىن اتىما ءمىندىم دە مويىنىنا قامشى مەن ءبىر سالىپ ءجۇرىپ كەتتىم. ويلامايىن دەسەم دە كەيىرى ىستەر كەۋدەمدى كەرگىلەيدى. ءبىر كەزدەگى كوكىرەگىمدەگى جاناين دەپ جانا الماي بىقسىپ قالعان ءبىر جالسىن اياق استىنان قوزدانىپ، كۇيىپ-جانىپ شىعا كەلدى. سول ورتەڭدى سۇ سەۋىپ باسقىسى كەلگەندەي كۇزدىڭ اق جايىبىرى سەبەزگىلەيدى. ارتىما بۇرىلىپ قارامادىم. ءيىلبايدىڭ بەيشارا كەسپىرىن كورگىم كەلمەدى.

وي تەربەپ ءجۇرىپ كەلەم. التىن كۇزدىڭ اق جايىبىرى بۇركىپ تۇر. بوزىلىت تۇمان تۇمشالاعان شاعىن قالاشىق مۇلگى ءتۇسىپ تۇنجىرايدى. سوڭعى ومىرىمە ەستەن كەتپەس، كوڭىلدەن وشپەس تاڭبا باسقان كوڭىلىسىز كۇندەر كەشىرمەسى وزەگىمدى اشىتىپ كەلەدى. شاعىن قالاشىققا قالاي كەلىپ قالعانىمدى بىلمەي دە قالدىم. قارىسى الدىمدا ەكى ءۇش ادام قۇشاعىن جالعا سا جەتپەيتىن بىيىك، بىتىك وسكەن مارقارا اعاشتىن باسقاسى تۇتاس وزگەرگەن. سول مارقارا اعاشتىڭ تۇبىنە كەلىپ اۋدارىلا اتتان ءتۇستىم. انەۋ بۇرىلمادا مەنىڭ جاپىرايعان جامان كەڭسەم بولۇشى ەدى. قازىرگىگە جامان

جاپىرىق بولغانىمەن سول تۇستىڭ الدىڭغى اق ورداسى بولاتىن. استى-ءۇستى تاقتايلى. قابىرعاسى قارا قابىق قاراعايدان قىيىپ سالىنعان. سىرتىن توركوزدەپ شوش قاعىپ ونان قالىڭداپ سىلاپ تاستالغان. قىستا سىتىق، جازدا سالقىن، جانغا راقات. مىنە سول جامان، جاپىرىق كەڭسەم سول قاراپايىم قالپىمەن جان سىزداتا ەسكە ورالدى. وندا تاباننىڭ تابى، جاستىق شامىنىڭ ءارى قالغان. قازىر مىنە بارلىعى دا زىم-زىيا. مەن وتىرعان كەڭسەنىڭ ورنىنا بۇگىن ءۇش قابات كەڭسەلى قۇرىلسى ءتۇسىپتى. مەنى كەمسىتكەندەي كەڭسىتىككە بوي سوزا شەكەسىنەن قارايدى. كوڭىلىم الاقزىپ سول كەڭسەگە سوڭغى رەت قوش ايتقانم ەسىمە ورالدى. ول ءبىر كەزدە قولما تۇسىرمەي كەتكەن باقتىمنىڭ بايانسىز قىزىعى ەدى. سول كەزدە دە ءدال وسىنداي ادام دەنەسىن تىتىركەندىرەتىن سۇق كۇز بولاتىن. كەڭسەدە جالعىز وتىرعام. قىزمەت ۇستەلىم، ءبىردانا تام شىكاي، وڭ جاق بولساغادا قىسىلسا ءۇش كىسى سياتىن ارقالى ورىندىق بار. ۇستەل ۇستىندەگى ءۇيىلىپ قالغان جولدامالاردى رەتتەپ جاتقانىمدا بىرەۋ كەلىپ ەسكە قاقتى. «كىرىڭىز» دەدىم.

مىندەتىم — مەكەمەگە كەلەتىن حات-چەك، گازەت-جۇرنال، ءتۇرلى جولداما جانە قۇجاتتاردى بولىمدەر بويىنشا تاراتىپ مەكەمەنىڭ قاتىناس، جولدامالارىن ءبىر اپتادا ءبىر رەت كەلەتىن پوچتالىونغا تابىس ەتىپ وتىرامىن. ەسىكتەن سۇڭغاق بويلى تىعىشقىتاي سۇلۇ بويىچە تەكەنىڭ ەنگەنىنە كوز قىيىم ءتۇستى. وعان ءتۇس سالىپ قاراۋغادا مۇرسام كەلمەي، «سالەمەتسىزبە، ءسال ايلاداي تۇرىڭىز» دەپ گازەت-جۇرنالداردى رەتتەي بەردىم. قولمى سىتە بولغانى مەن كوڭىلىم باسقا جاققا، جاڭغاي كەلگەن حاتقا سەنەرىمدى دە سەنبەسىمدى بىلمەي سەندەلىپ قالعام. وتكەن جولى كورشى

اۋىلداغى ساباقتاسىم كەلىپ، «ەي، بىرەۋ تاپپاي وتىر، ەندى بىرەۋگە جاقپاي وتىر» دەگەندەي سەندەي كاسىپ يەسى بۇل اراغا قادىرىڭ جوق بولغانىمەن ۋە بىزدىڭ اۋدان تاپپاي وتىر. كەل بىزگە. الماستىرىپ الايىن دەگەن ەدى. ۋازىلى شىعار كوڭىل جاساعان دەپ، «ە» دەي سالعام. سول جولداسىم الماستىرىپ الۋ جولداماسىن جولدايتى. سونى قايتا-قايتا وقىپ ويىم ون ۋە بولىنىپ قالغان-دى. قانشا دەگەنمەن بۇل وسكەن ەلىم، تۇعان جەرىم. باسقاسىن بىلاي قويغاندا ون نەشە جىلغا جۇشقان سىتەپ جاستىق شامىنىڭ گۈلى توڭىلىپ اشتى تەرىم سىڭگەن ولكەم ەمەس پە. ەلىمدى، جەرىمدى قىماي قىيام قىشىپ كوڭىلىم الاساپىران بولسى قالغان. سول سەبەبتى، كەلگەن ادامدا زامان سوقپاي انانى ۋە بىر ۇستاپ، مىنانى ۋە بىر تۈرتپەكتەپ شۇقىلانىپ قالعام. ساتكە سوعىپ وتەتىن ۇرتەڭدى وي وزەگىمە شوق تاستاپ شىكى جان دۇنيەم بۇرق-سارق قايناري باستاعان-دى. وسى ارالىقتا ۋاپاق ۋە سۇيىر ساۋساعىنا قىسقان كونۋەرتتى الدىما باياۋ سىرىپ قويا بەرگەن بويچەتكەنگە جالت قارادىم. ۋەز كوزىمە ۋەزىم سەنبەي ۋەنسز قالدىم. ەكى كوزىم باقرايىپ وق تىگەن تەكەدەي وعان نەدەرىمدى بىلمەي دەگىرىم قاشىپ ۋەتلىم كۈرمەلدى دە قالدى. تۇنجى قارا كوزىن توندىرە ماعان قىلادىغان بويچەتكەن مەنىڭ نىڭعايسىزدانىپ قالغانىمدى سەزىپ كوزىن تايىدىرا ارتقا شەگىنىپ بارىپ ورىندىققا وتىرا كەتتى. عاجاپ ۋە بىر سۇلۋ سەزىمەن جارقىشاقتى وي قايتالاسىپ تىكتەسە كەتتى. وردا بۇزار وتىزدىڭ ومىرتاسىنا شىعپ تۇرىپ قىزىقتى قىزىقتاي قاراۋىلغا الپ تۇرغان موسقال جاسىمدا سول باياعى باعىمىز جاراىپاعان ۋە بىر سۇلۋغا جانار قاداتقان، قاقسال، اشكوز ۋە ناپسىمدى شاۋجايعا قاققان بولامىن. قانداي بىرق بەرمەس سىقىردىڭ شىرعالاپ تۇرغانىن ۇقپايمىن. سۇلۋ بويچەتكەن الدىندا، «قۇلاقتى قاسۇعا، ماسانىڭ باسۋى ۋە دال كەلدى»

دەگەندەي دەگىرىم قاشىپ بوگدە ءبىر سەزىم سەرگەلدەڭگە
سالى دا قويدى. كەشە عانا باستان كەشكەن ەلەس ەڭسەلەتىپ
بارادى. سالدەن سولڭ مەن سىپالانا ول الدىما سىرىپ قويغان
كونۆەرتتى اشىپ شىندەگى جولداما كوز جۇگىرتتىم «باقىت
بايتاسۇا. ۇلتى قازاق، 26 جاستا. 1-قاراشادان باستاپ ورمان
مەكەمەسىنىڭ الپ-تاراتۇ كەڭسە قىزمەتتىن ۇستىنە الادى»
دەگەن اۋدان اكىمنىڭ بەكىتۋ جولداماسى ەكەن. باقىتتىڭ
مەنىڭ قىزمەتىمدى وتكىزىپ الۋعا كەلگەنى ءمالىم بولدى.
قىزمەت وتكىزىپ بەرۋ ماعان ونشا ونڭاي سوققانى جوق.
انشەيىندە تىم قاراپايم كەڭسەم، گازەت-جۇرنالدار كوزىمە
ستىق كورىنىپ سالا بەردى. ساسقالاقتاعان مەن:

— خالىڭ قالاي باقىت، كورسپەگەلى كوپ ايدىڭ ءجۈزى
بولسپتى. ءبىراق، سەن سول قالپى ەش وزگەرمەپسىڭ،
كەلگەنگىدى قارسى الامىن. رەنجمەسەڭ بۇگىن بارلىعىن
رەتتەپ ەرتەڭ وتكىزىپ بەرەيىن، — دەدىم ودان ءوزىمدى
قاشىرىپ، نەگە بۇلاي سىتەگەنىمدى ءوزىم دە بىلمەيمىن.

— سولاي، كورسپەگەلى كوپ بولدى اسقار اعا. باسىمان
ءسىز بىلمەيتىن جايلار ءوتتى. ەندى ەركىمە قويسا بىرگە
سىتەسەك قانداي جاقسى بولار ەدى. دۇنيەنىڭ ءىسى بىزسىزدە
بىتە بەرەدى ەكەن. الا كوڭىل بولپ كوكىرەگىڭدى شەر
جۈرەگىڭدى مۇڭ قابىزداعاندا بارپ سول قايعى قاسىرەتىڭدى
ايتارعا كىسى تاپپاي كەڭ الەم تارىلىپ ادام ادىق قاجەت
بولادى ەكەن اسقار اعا. تاعدىردا تالاي ادام دا مەنى تالاق ەتكىسى
كەلدى. ءبىراق، تايىتالاسىپ مەندە جاعالاسىپ جاساپ كەلمەن.
ويلاپ تۇرساڭ بىرەۋدەن بىرەۋگە ونەگە بولپ قالاتىنى از ەكەن.
باسقاسىن قويىشى جۇقتان بەرى دەنساۋلىعىڭىز، رۋحى كۇيىڭىز
قالاي، — دەدى ول سول باياعى شەشەندىگىنە باسىپ.

— «ءبىرىنشى بايلىق دەنساۋلىق، ەكىنشى بايلىق اق

جاۋلىق، ۋەشنىشى بايلىق بەس ساۋلىق» دەسە كەزىندە بۇعان مۇرىن ۋەشۋىرىپ، شۇلىكتى ۋەزىپ تۇرغان شاققان دەن قويماپتىق. وسى ۋەسوزدىڭ قادىرىنە ەندى جەتپىپ وتىرمىن، — دەدىم، باقتى ۋەسوز سوڭىن ەلىپ اىكتتى.

— سولاي، اسقار اعا. ادام جالىندى جاس كەزىندە كوپ سىكە كوڭىل بولمەي ۋاقت زىمىراپ وتە شىققان سولڭ وكىنىشكە قالاتىن شاققارى كوپ بولادى ەكەن. سونىڭ بارلىعىن كوتەرتەتىن كۇش-قۋات، قايرات-جىگەر ەكەن. بولدى ەندى ۋەسوزدى مازالامايىن سالدەن سولڭ جولعايىن، — دەپ ەسىككە بەتتەدى باقتى.

الاقىزىپ تۇرغان تۇسىمدا توسىنىنان باقتىپەن جۇزدەسۋىم مەنى قىيالىڭ سان-ساعىنا سوقتىرىپ دەل-سال كۇيدە ساۋ تامتەيمىدى قالدردى. قىزمەتتەن تۇسەتىن ۋاقت بولدى. وتكىزىپ بەرۋگە ۋەتسىتى بارلىق زاتتاردى رەتتەپ بولدىم. تابانىمنىڭ ۋەمورى باسلىپ ساۋساعىمنىڭ تابى تۇسكەن مۇلىكتەردى قىماي شتەي ەگىلىپ بارامىن. كەڭسەدەن كەتكىم جوق. انشەيىندە از ساندى ادامدارمەن ارىپتالاسا قالعاندا بۇل ارادان جەرىگەندەي بولپ تۇرا قاشقىم كەلەتىنى بەرجاعىم ەكەن. ۋەجاما-جاعا كەلگەندە ۋەشىم قوڭقىلداپ بولماي قالدىم. قاراپايىم الپ-تاراتۋ ەلەۋسىز ۋەسىن سىتەپ كەلسەم دە بۇنداى جولدىس-جورام، مىناۋ كەڭسەم، وتىرعان ورىندىم، اناۋ بۇيرەگى تەسىلگەن قارا مەشىمە دەيىن تىم سىتىق تارتىپ بارادى. كەڭسەدەن شىقتىم. ۋار قىرعا الپ ۋشقان اساۋ قىال مازالايدى. جاڭبىر سەبەزگىلەي باستاپتى. بۇلتتى اسپان مۇڭايىعان كوڭىل-كۇيىمدى ونان ارمان تۇنجىراتا ۋتۇستى. تۇقىرا قادام تاستاپ وسى قارا اعاشتىڭ تۇسىنان وتە بەرگەنىمدە قارسى الدىمنان باقتى شىعا كەلدى. ول، وتە ەمىن-ەركىن. ەشكىمنەن جاسقانىپ بۇعاردا ەمەس. قادامداي باسىپ

قاسىما كەلدى.

— اسقار اعاي، ءدال وسى ارادا ءسىزدى توسقانما تۈپ-تۈرا شاي قايناتىم ۋاقىت بولدى. وسى ءبىر ساتتىك ۋاقىتتىڭ ماعان ءبىر عاسىرداي سەزىلگەنن بىلسەڭىز ەتتى. ءجۈرىڭىز، مەنىڭ قونالقاما بارايىق. سىزگە ايتار از ءسوزىم بار، — دەپ مەنى قولتىقتاي جونەلدى.

نەگە ەكەنن بىلمەيمىن وعان ەش قارسىلىقسىز جەتەكشىل تايلاقتاي بىلەسىپ تايىراڭداي جونەلدىم. ونىڭ كوڭىل كۈي الەمنىە بىرىقسىز قۇلاپ بارامىن. الگىندە عانا ول ءبىر جاعىمىنان جالت ەتپ شىعا كەلتەندەي ەلەڭىزگەنمىنىڭ قىسا كەتۋى مەنى قاتتى عاجاپتاندىردى.

— ەسىڭىزدەمە اسقار اعا. وسى قارا اعاشتىڭ تۈبىنە مەن قىسىمىز قۇيىعان تورسەيمىمەن، ءسىز تاقياڭىزبەن سۋ تاسىپ قۇيىپ، «بىيك شىنار بولپ بىزگە سايا ءتۈسىر» دەپ تىلەۋ تىلەگەنمىز. وسى ارادا تالاي تابىسىپ تالاي ايرىلىستىق-اۋ. تاعدىردىڭ جولى تارعالاڭ دەگەن وسى، — دەيدى باقت.

ءوزىم ويلاپ كۈتپەگەن كەزدەسۋ ەركىمدى بىلپ ەلپەك قاقىتىرىپ كەلە جاتقان مىنا بىيكەش مەنىڭ كۈنە قارسىلاس ارىپتەسىم. سۋعا اپارىپ سۋعارماي، وكپەم كەۋىپ كەلگەندە بوكسەمدى سولدىرىپ قايتارىپ جۇرگەن كۈندەسىم ەدى. مەنى قايدا اپارادى. ەندى مەندە نە ءبۇيىمتايى بار. قايسى اۋەنگە باسادى. قالار، سۇرارى دەگەن سۇراۋلار كوكىرەگىمدە جىلت بەرەدى دە سۈنەدى. قايتا ول مەنى ءبىر باقتقا جەتەلەگەندەي. ءومىردىڭ ءوزىم باسپاعان باسقا ءبىر جايىساڭىنا قارا قوسىمدى قوندىرىپ جابىرقاعان جانىمدى تۈلەتەتىندەي سىڭاي بايقاتادى. ءبىز جۇرگەن بويى جۇپىنى ەكى بولمەلى ۋىگە كەلدىك. ءۋىدىڭ سىرت تۇلعاسى تۈزىڭقى كورىنگەنمەن ءشى مۇنتازداي تازا رەتتى ەكەن. اۋىزى ءۋى نەگىزىنەن اس بولمەسى، تۈپكى ءۋى

جانتىن ورنى ەدى. ولڭ جاق بوسااعا جالعىز كىسىلىك اعاش تۈسەك قويىلىپتى. ءتور الدىنا قوس ساندىقتى قاتار قويىپ ۇستىنە شاعىن جۈك جىيىپتى. اعاش تۈسەكتىڭ باس جاعىندا قولدان شاپقان قارا دومبىرا سۈيەۋلى تۇر. باقتى ءتور الدىنا قوس قاباتتاپ كورپە سالدى. ونان ءوزى وقىپ جاتسا كەرەك، لەرمەنتوفتىڭ، «زامانىمىزدىڭ باتىرى» دەگەن كىتابى مەن جاڭغاي قارا دومبىرانى جانىما قاتار قويىپ:

— قازىرشە قاي قالاعانىڭىز بەن ەرمەكتەسە تۇرىڭىز. مەن اس دايىنداپ جىبەرەيىن، — دەپ اۋىزى ۇيگە شىعا بەردى. بويىچەتكەننىڭ جاندى ەلتەر جاعىمدى ءيسى بۇرق ەتتى. تازا سۈيەك، ءمىنىسىز دەنە-ءبىتىم، ءجۈرىپ-تۇس، ءتان سۇلۇلىعىنا جان سۇلۇلىعى قوسىلىپ ءبارى دە قالىپقا سالىپ قۇيىپ قويغانداي ۇناسىمدى، كورىكتى دە كوركەم تۇلعا كوز الدىمدا كولبەڭدەدى. باقتىتان قاعاڭ كورىپ قارايعان كوڭىل قاسىرەتىمدى كوز الدىما ەلەستەتىپ، وعان قانشالىق قارسى كەلەيىن دەسەم دە دەسىم جۇرمەي مىسىم قۇرىدى. باسقانى ويلاماۋعا تىرىسىپ دومبىرانى قولما الپ اينالدىرا قارادىم. قاراپايىم ۇلگىدە جاسالغان قارا دومبىرانىڭ كەنەرەسى تۈزىپ كەتپتى. دومبىرانىڭ استىڭعى بەتىنە جازىلعان ولەڭ جولدارىنا كوزىم ءتۈسىپ جۇرەگىم، «ءدىر» ەتە قالدى.

كوڭىلىم مەنىڭ قاراڭغى بول، بول اقىن،
دومبىراڭمەن التىندى كەلىشى جاقىن.
شەك بويلاپ ون ساۋساق جورعالاسا،
ءۇنى شىعار بەيىستىڭ قوڭىر سالقىن.

بايرون

العاش باقتىپەن بالداي باتىپ، سۇداي ءسىڭىپ ارالاسقان كەزىم دە ەستەلىك رەتىندە جازىپ، بەرگەن ءوز قولتاڭبام. ەندى ويلاسام سودان بەرى دە 14—15 جىلدىڭ تابانى تايىپ كەتە

بارپىتى. كوڭلىم استاڭ-كەستەڭ بولپ كەتتى. كەلمەسكە كەتكەن بال كۈندەر، «باقىتقا وكپەلەۋىڭ ورىنسز» دەپ قۇلاغم تۈبىندە سىبىرلاپ تۇرپ الدى. ءوزىم سەزىپ بىلمەگەن ءبىر قۇپيانىڭ باقىتتىڭ كوكىرەگىندە تۇلاپ تۇرعانىن سەزگەندەيمىن. الگى ءبىر ىستەن كەيىن الا بۇرتىپ قاتتى اشۇلانعام. ەندىگارى ونىڭ بەتىن كورمەۋگە بەكىپ كوكىيە قالعام. ءبىراق، ول كەزدەسە كەتكەندە جاڭغاي بۇلدانىپ، تىراشتانىپ، شىرت ەتىپ شىراينالىپ كەتۋەش قولىمنان كەلمەدى. كوڭلىگە ءبىر كىرەڭدىك قونعانىمەن ونى كورسەم بولدى تۇياعى كۇيگەن تاۋىقتاي ونىڭ الدىندا كىبىرتىكتەپ نە ءبىر نارسە اشىپ-جارىپ ايتا الماي ىشتەن تىنىپ قالاتىمىن. وسى ارالىقتا اقتولسكوي ساماۋىرىندى كوتەرىپ باقىت ۇيگە كىردى. كۈنى بۇرىن قامدانىپ العان سىياقتى ءتاتتى-ءدامدى، قۇرداعىنا دەيىن، بۇنى بۇرقىراتىپ داستارقانغا قويىپ جاتىر. تاماق جەپ، قىزىل كۈرەڭ شايدى ارى-بەرى تاۋساعاننان كەيىن، دەنەنىڭ قۇرىش-تىرىسى جازىلىپ ءسال جادىراپ قالدىم. ونىڭ ۇستىنە، ءبىر سۇلۇ بويجەتكەنمەن وڭاشا وتىرىپ سەزىم ارباستىرساڭ دا ساتكە بولسا دا كوڭىل كوتەرىلىپ قۇناپ قالاسىڭ. سول سەزىم تەربەلىسىندە تەربەتىلىپ ءۇنسز وتىرمىن. وسى ۇنسزدىكتى باقىت بۇزدى.

— اسقار اعاي. مەن كوپ وقىماعام. وقىماغانىمەن كوڭىلگە توقىپ كوكەيگە تۇيگەنمەن كوپ. باسىمنان جاقسى-جامان كوپ ءىس ءوتتى. ون ەكىدەن ءبىر گۈلىم اشىلماي جاستىق جالسىمنىڭ العاشقى ىنتىعى باسىلماي جاتىپ جانىڭىزدى جارالاعانىم راس. ول كەزدەگى كەرىنە كەتىپ كەرگىگە سالعان جايدى سىزگە بايان ەتىپ تۇرا تۇسىنىككە يە ەتۋگە قانشا قارمانسام دا قولىمنان كەلمەدى. ادامدىقتىڭ بەلگىسى پاك تە تازا ادامدىق ارى ارقىلى ولشەندى ەمەس پە. مەنىڭ سول پاك

تە تازا ارىم سول تۇستا ازساندى ارىسزدار جاعىنان لايلىدى.
سونىمەن، مەن شەگىنەن شىققان ۇياتسىزدىق ارقىلى شىن
ۇياتنىڭ قادىرىن ءتۇسىندىم. ەتىم اشىندى، بەتىم اشىلدى،
الغاش، قاسقىردىڭ اۋزىنان تۇسكەن قانسوقتاداي مىلجا-مىلجام
شىققاندا كىمگە بارارىمدى، كىمەن كۈمەك سۇرارىمدى بىلمەي،
جىلان ارباعان تورعايداي، قانات-قاۋىرسىنىم توز-توزى شىعا
ءتۇسىپ قىزىل شاقا كۈيدە شىرىلداپ قالدىم. سىزگە بارىم
كەلدى. يىغىڭىزغا باسىمدى سۇيەپ اعىل-تەگىل جىلاعىم
كەلدى. راس-اۋ، الگى سايران كەشتە ولەڭ وقىعانسىز، سول
قىزۋلى كۈندەر، قىزىقتى تۈندەر ۇمتىلماستاي كۈكرەگىمە
ورناپ قالسىپتى. ايتەۋول تۇستا جاڭا-جاڭا ءان ايتىپ،
ءايتىپ-ءبۇيتىپ ءبي بىيلەۋشى ەدىك. ءبىر-ەكى مارتەم ءسىزدى
بىگە ءوزىم تارتىقام. سودان بەرى ءسىز مەنىڭ كوڭىل ەلىمىدە
جارقىراغان جۇلدىزىم بولىپ قالغان ەدىڭىز. سىزگە ايتار
زارىم، شاعار مۇڭىم، بولسىەر ارمانىم كوپ، سول كەش ءالى
مەنىڭ ەسىمدە. سوندا بويىمدى بالىقتان ارمانىمدى سىزگە
ايتۇعا قانشا وقتالسام دا تۇمسىققا ۇرعان تاناداي تۇقىرىپ ەش
باتىلىم بارمادى. تۇڭغىش باسىما كۈن تۇسكەندە الدىم تۇيىقتاپ
ءولپ العىم كەلدى. ءولپ السام ونىڭ اىى كىمگە ءوتىپ،
كىمگە باتادى. كىم قايعىرىپ، كىم سۇيەگىمدى سىپايدى.
نەمدى بەشكەش ەتەمىن. ارام ءولمىم مەن كىمدى قورقىتامىن.
ول تۇستا مەن كىم ەدىم. ەكى ادامنىڭ قان قارىزىن ارقالاعان
قانىشەر بايدىڭ تاۋعا قاراپ ۇلىعان بولتىرىگى ەدىم. سول كەزدە
مەنى كىم كورىنگەن سوعىپ الۇعا ەرىكتى، نەدەپ سۇرارىم جوق
جان ەدىم. ەڭىرەگەندە ەتەگىم جاسقا تولدى. ءبىراق، كوز
جاسىم ەشكىمدى يلىكتىرە العان جوق. قانەستىڭ كوڭىلىن
ءجىبىتىپ تاس مەيىردى جۇمسارتا المادى. اقىرى وزىمە
قاستاندىق سىتەپ اياق-استى ەتكەندەرگە دەگەن وشپەندىلىگىم

ويانىپ بۇعانام بەكىپ، قابىرعام قاتايدى. ولاردىڭ قورلاۋىنان قورقىپ قول قۇسىرىپ، تابانىنا تاپتالغانشا جاعالاسىپ، «ۇستاعان جەردە قولىم، تىستەگەن جەردە ءتىسىم قالسىن» دەگەنگە تاستاي بەكىدىم. سونىمەن، «كەسكىلەسۋدەن قورىقتاعان ادام پاتشانى اتتان جۇلىپ الادى» دەگەندەي بارىنە دە ءتوزىپ باسىمدى كوتەردىم. جاسىعان جىگەرىمدى شىڭداپ قاقىراغان كوڭىلىمدى كوندەي قاتىردىم. سول قارايىپ قاتايعان تۇستا سىزگە دە ازار بەردىم. تىرلىك مەنى بارلىعىن دا كوندىردى. قازىر دە سىرت كوزگە قام-قايىمسىز، بارلىعىندا تابانىنا تاپتاعان تەنتەك بالاداي كورىنگەننەن شىكى جان دۇنيەم جەلكەنى تۈزىپ البىر-جالبىرى شىققان جەلكەندى كەمەدەي جاعاعا جەتە الماي اساۋ تولقىن بەتىندە قالتىلداغان كۈيدەمىن. ادامنىڭ ادامگەرشىلىگىن، ءومىر قاعىدالارىن ءوز بويىنا سىڭىرە وتىرىپ ءارقانداي ىستە ءوز ەركىن شىڭداۋ ورنىدى ولشەم سياقتى. بۇل دۇنيەدە ادامدى جامان ىستەن قاعىتپالايىن قاعىدا كوپ. سولاي دا، ادامداردىڭ سول جامان ىسكە جۇعىسقش كەلەتىنى قالاي. كەي ادام سول جاقسى قاعىدانى بت-شت بۇزىپ تۇرىپ ءوز ادامدىق ارىنا كۇيە جاعۋ ارقىلى باسقارلاردى بوزەكتەيدى. بىرەۋلەردى قاسقىر دەيمىز، ال، ادام قاسقىردان دا جامان قان ىشەر. دۇرس-اۋ؛ قاسقىردىڭ حايۋان ەتىن جەۋى جاراتىلىستىق تابيعاتى. ال، ادامنىڭ تابيعاتى — بارلىعىن جەۋدەن تىس ادامنىڭ رۋحاني جانىن قوسا جالمايدى. سول ارقىلى جانعا ماڭگى جازىلماس جارا سالىپ ۇمىتىلماس ازىپقا قالدىرادى. كەيىر قارا جۈرەكتەر مەنە وسىنداي ادامدار رۋحي دۇنيەسىن ازىپتاۋ ارقىلى ءلاززاتتانادى. مەن سونداي سويقاندى سۇمىرايدىڭ تۇزاعىنا ءتۇسىپ ءتىرى باۋىزدالعان جاننىڭ ءتىرى كۆاسىمىن.

ءبىر جىلى ءبىر بيەمىز ەگىز قۇلىندادى. ول تۇستا